

Ks. Andrzej Kiciński, *Katecheza osób z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce po Soborze Watykańskim II*, Wyd. KUL, Lublin 2007, 472 s.

Polska katechetyka wzbogaciła się w minionym roku o jedną bardzo cenną publikację. Jest nią książka ks. Andrzeja Kicińskiego, pracownika naukowego KUL, znanego w Polsce katechetyka, na temat katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną. Jakkolwiek została ona przedstawiona przez Autora jako rozprawa do przewodu habilitacyjnego, nie jest to tylko książka zdolna zainteresować ze względu na swój walor naukowo-badawczy jedynie teoretyków katechezy. Jestem przekonany, że sięgną po nią także katecheci, zwłaszcza ci, którzy katechizują osoby niepełnosprawne intelektualnie i pragną swoją posługę katechetyczną wobec tych osób od strony teologicznej, psychologicznej i katechetycznej jeszcze bardziej pogłębić.

Prezentowana książka jest pierwszym całościowym opracowaniem tego zagadnienia w języku polskim, i – według mego rozeznania – nie ma odpowiedników również w publikacjach zagranicznych. Jest więc dziełem nowatorskim i w pełni oryginalnym. W całokształcie twórczości Autora nie jest jednak pozycją zupełnie nową. Stanowi zwieńczenie wcześniejszych jego zainteresowań w tej dziedzinie, zaprezentowanych w kilku artykułach oraz w bardzo licznych wykładach i konferencjach.

Oto jej krótka „wizytówka”. Jest dziełem bardzo obszernym – liczy 472 stron druku. Na jej treść według kolejności składają się: *Wykaz skrótów*, poprawnie skonstruowany *Wstęp*, trzy bardzo obszerne rozdziały tworzące korpus rozprawy, dalej – podsumowujące całą treść rozprawy *Zakończenie*, *Aneksy najważniejszych polskich materiałów katechetycznych dla osób z niesprawnością intelektualną*, prawidłowo podzielona *Bibliografia*, *Spis tabel i rysunków*, *Indeks osób* oraz krótkie streszczenie w języku angielskim. W języku angielskim jest także zredagowany spis treści. Bardzo staranna jest szata graficzna książki, co nie zawsze ma miejsce przy wydawaniu publikacji naukowych, za co należy się uznanie tak Autorowi, jak i Wydawnictwu,

Chcąc dokonać merytorycznej obiektywnej oceny prezentowanej rozprawy, trzeba najpierw odpowiedzieć na pytanie: czym jest ta książka, co zawiera, o czym traktuje itp.? Takich pytań nasuwa się więcej. Sprowadzają się one właściwie do jednego podstawowego, mianowicie – pytania o problem pracy. Odpowiedzi na to pytanie udziela już sam tytuł rozprawy. Książka ukazuje stan katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce oraz jej rozwój w okresie po Soborze Watykańskim II. Poddaje ją pogłębionej refleksji jednocześnie w kilku nakładających się na siebie wymiarach: teologicznym, psychopedagogicznym – w oparciu o publikacje z zakresu pedagogiki specjalnej, i katechetycznym. Jest więc opracowaniem interdyscyplinarnym w pełnym znaczeniu tego słowa. Ukazując jej stan i rozwój, jaki dokonał się w ciągu ostatniego półwiecza, Autor wskazuje zarówno na jej pozytywne strony, jak i braki oraz niedomagania. Tym samym zarysowuje perspektywy jej dalszego rozwoju. Stanowi bardzo cenne kompendium wiedzy na temat katechezy specjalnej w jej różnych wymiarach i kontekstach. Autor nie tylko zebrał tę wiedzę, nie tylko uporządkował ją tematycznie, lecz dokonał także jej wnikliwej analizy i krytycznej oceny. Dotychczas brak było takich kompleksowych opracowań w języku polskim. Najczęściej były to publikacje popularne lub o cha-

rakterze praktycznym, zawierającym katechetyczne pomoce i praktyczne wskazania. Książka ks. A. Kicińskiego wypełnia tę poważną lukę w polskiej literaturze katechetycznej i wytycza dalsze kierunki badań nad tą formą katechezy.

Zasadniczy jej korpus tworzą trzy bardzo obszerne rozdziały. Rozdział pierwszy przedstawia podstawy teologiczne i psychopedagogiczne katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną. W oparciu o refleksję teologiczną nad naturą katechezy i gruntowną analizę dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła Autor ukazuje najpierw jej podstawy teologiczne, następnie – poprzez prezentację najnowszych opracowań z zakresu tzw. pedagogiki specjalnej, zarówno polskich, jak i obcojęzycznych, jej podstawy psychologiczne i pedagogiczne oraz możliwości ich zastosowania w katechezie z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie.

Rozdział drugi pokazuje realizację katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce w trzech podstawowych środowiskach katechetycznych: w rodzinie, w parafii i w szkole. To właśnie ten rozdział najpełniej ukazuje rozwój tej formy katechezy w naszym kraju w ostatnim półwieczu, kierując jednocześnie naszą uwagę na jej pozytywne i negatywne strony, na jej osiągnięcia i braki.

Ostatni, trzeci rozdział poświęcony jest dydaktyce katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną. Interesujący jest w nim paragraf dotyczący sylwetki katechety, jego osobowości i wymaganych kwalifikacji. Zwieńczeniem całej rozprawy jest jej *Zakończenie*, w którym Autor w dziewięciu punktach przedstawił swoje wnioski. Dokonał w nim wspaniałej syntezy, pokazując w sposób jasny i przejrzysty nie tylko rezultaty swoich poszukiwań na tym polu, lecz także blaski i cienie współczesnej polskiej katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną, oraz perspektywy jej dalszego rozwoju. Chciałbym zachęcić Autora, aby te wnioski i postulaty z *Zakończenia* opublikował w odrębnym artykule, najlepiej na łamach „Katechety”, aby także katecheci praktycy mogli się z nimi zapoznać.

Nie sposób ustosunkować się do wszystkich lub najbardziej ważkich zagadnień poruszonych i przedstawionych w książce. Trzeba po prostu ją uważnie przeczytać. Treść jest uporządkowana, tok myśli jasny i przejrzysty, ponadto napisana jest zrozumiałym i przystępnym językiem. Chciałbym natomiast wydobyć kilka charakterystycznych właściwości tej monografii.

O problemach katechezy, także o jej adresatach, można pisać w różny sposób. W rozprawach naukowych jest to na ogół suchy, merytoryczny i rzeczowy przekaz. W swojej książce ks. A. Kiciński zaprezentował nam jeszcze inny styl. Pokazał, że można pisać o pewnych kwestiach nie tylko w sposób rzeczowy, lecz także z miłością, z wielkim wyczuciem, zwłaszcza w odniesieniu do osób, których ten przekaz dotyczy. Przez całą książkę od samego początku do końca, w wielu jej fragmentach, przebija troska, aby osoby z niepełnosprawnością intelektualną traktować podmiotowo, zwracać uwagę nie tyle na ich braki, na „niepełnosprawności”, którymi zostały dotknięte, lecz także na ich możliwości wzrostu w świętości (s. 24). Korzystanie z dorobku nauk pedagogiki specjalnej, jak zauważa Autor, nie zwalnia z myślenia o Bożej pedagogii (s. 391). „Osoba z niepełnosprawnością intelektualną nie może być postrzegana jako nierozumna i pozbawiona wszelkich zdolności abstrakcji. Trzeba docenić jej możliwości w takiej mierze, w jakiej je ona posiada. Jest to ewangeliczna służba niepełnosprawnym, aby nie zatracili swoich talentów, lecz je pomnożyli, każdy człowiek bowiem, także niepełnosprawny intelektualnie otrzymał je od Boga” (s. 391).

Problemy katechezy osób intelektualnie niepełnosprawnych ukazane są w rozprawie – jak wspomniałem wyżej – w kilku różnych płaszczyznach. Istnieje zawsze

niebezpieczeństwo, aby katechezę dla tych osób ujmować zbyt jednostronnie, z pominięciem lub niedowartościowaniem pozostałych: bardziej akcentować wymiar katechetyczny lub psychopedagogiczny. W refleksjach ks. A. Kicińskiego zachowany jest umiar, i jeden i drugi wymiar jest bardzo ważny, nie można pomniejszać żadnego z nich. Ten postulat, aby harmonijnie łączyć wskazania Kościoła dotyczące katechezy z wymaganiami, jakie stawia przed nauczaniem osób intelektualnie niepełnosprawnych współczesna pedagogika specjalna, przenika całą książkę, występuje zarówno w tych miejscach, gdzie Autor mówi o programowaniu katechezy, jak i w tych, gdzie porusza kwestie osobowości katechety, dydaktyki katechetycznej, a także samej natury katechezy. Fundamentalna zasada katechetyczna, że katecheza ma być wierna Bogu i człowiekowi, odnosi się w całej pełni także do katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Rzeczowe, kompetentne i wyczerpujące przedstawienie zagadnień katechezy specjalnej w obu tych wymiarach wymagało od Autora dobrego odczytania się, tak w literaturze katechetycznej, jak i w publikacjach z zakresu pedagogiki specjalnej. Ks. A. Kiciński wykazał doskonałą i zdumiewającą orientację w obu tych dziedzinach.

W trakcie lektury książki może pojawić się pewien niedosyt, mianowicie, że jest w niej za mało krytyki pod adresem polskiej katechezy specjalnej, zwłaszcza w tych jej fragmentach, które dotyczą programów, pomocy katechetycznych, katechizmów itp. Rzeczywiście ta ocena w książce jest bardzo wyważona, przeważa bowiem pozytywny wykład. Trzeba jednakże zauważyć, że programy, podręczniki i pomoce dla katechezy osób niepełnosprawnych intelektualnie powstawały w określonym historycznie czasie i odzwierciedlały aktualny wówczas stan refleksji katechetycznej i psychopedagogicznej. I dlatego nie można ich oceniać w świetle naszej współczesnej wiedzy na ten temat. Nie brakuje jednakże w rozprawie także ocen krytycznych. Autor dość często mówi, na ile i do jakiego stopnia mogą znaleźć zastosowanie w katechezie osób niepełnosprawnych zasady i postulaty pedagogiki specjalnej, zwłaszcza gdy chodzi o dydaktykę. Nie wszystko więc da się z niej przenieść do katechezy. W zakończeniu zaś oznajmia, co należałoby jeszcze zrobić, aby polska katecheza specjalna osiągnęła te standardy, jakie jej wyznaczają współczesna refleksja katechetyczna i psychopedagogiczna.

W książce przeważa aspekt teoretyczny nad praktycznym, co wcale nie oznacza, że pewne rozwiązania i postulaty pod adresem praktyki katechetycznej są w niej nieobecne. Wydaje mi się, że zamiarem Autora było raczej ukazać pewne podstawy i założenia teologiczne, psychopedagogiczne i duszpastersko-katechetyczne dla katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną w różnych jej stopniach i przejawach niż dawać praktyczne rozwiązania. I w tym widzę jej główny walor nie tylko naukowy, lecz także duszpastersko-katechetyczny. Tego nikt dotychczas, przynajmniej w naszym kraju, nie uczynił. Na ile orientuję się, nie ma tego typu opracowań także za granicą.

Podsumowując: polska myśl katechetyczna wzbogaciła się o jedną, bardzo ważną publikację katechetyczną, i to w dziedzinie, w której dotychczas istniały spore braki, zaś polska katecheza specjalna w monografii ks. A. Kicińskiego otrzymała solidną podbudowę teologiczno-katechetyczną i psychopedagogiczną. Autor dał do ręki bogaty materiał do refleksji zarówno teoretykom, jak i praktykom katechezy. Tak jedni, jak i drudzy uradują się zapewne z jej publikacji. I jeszcze jedna nasuwa się refleksja: ponieważ książka traktuje z wielką troską i miłością o katechezie specjalnej, wyrazić mogą nadzieję, że przyczyni się także do ożywienia

w naszym kraju tej formy katechezy, często jeszcze niedocenianej w naszej działalności katechetycznej i duszpasterskiej.

Ks. Roman Murawski

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2009, t. 42, z. 1, s. 255–257

Stanisław Litak, *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2006, 511 s. + 1 nlb

Nie jest to książka, w której można się zaczytać od wieczora do białego rana. Mamy tu bowiem suche opisy na temat zestawu map, kartogramów, wykresów i ilustracji stanowiących punkt wyjścia do zagadnień kościelnych w Polsce, Wielkim Księstwie Litewskim oraz na innych ziemiach z nimi związanych, a także podstawę źródłową i metodę opracowania map, a dalej – wykład na temat tak zwanej *problematyki map*, którego treścią jest organizacja diecezjalna i parafialna, budownictwo kościelne, prawa patronatu, wezwania kościołów, duchowieństwo i służba kościelna, bractwa religijne, szkolnictwo parafialne, opieka nad ubogimi i chorymi, zakony, życie religijne i jego uwarunkowania. W drugiej części opracowania znajdują się wykazy kościołów i domów zakonnych, ułożone alfabetycznie według diecezji w ramach prowincji kościelnych: gnieźnieńskiej (s. 211-327) i lwowskiej (s. 329-354) oraz diecezji bezpośrednio podległych Stolicy Apostolskiej (warminskiej i wrocławskiej s. 355-399).

Dzieła prof. dra hab. Stanisława Litaka, obejmującego aż 512 stron, nie można jednak odłożyć bezmyślnie na półkę, sądząc, że po te same informacje sięgniemy do opracowań ks. Bolesława Kumora, ks. Zdzisława Obertyńskiego, Franciszka Uhorcza, Karola Górskiego, Jerzego Kłoczowskiego, Lidii Müllerowej, Jana Skarbka, Zofii Żuchowskiej, Witolda Kłobuka, Zdzisława Budzyńskiego i Andrzeja Gila. Autor, związany z Instytutem Geografii Historycznej KUL w Lublinie, jest znany w Polsce i za granicą z wielu pomyślnie zrealizowanych postulatów badawczych, opartych na szerszym i wielostronnym wykorzystywaniu źródeł kościelnych (zwłaszcza statystycznych) w badaniach naukowych.

Opracowanie *Atlasu*, szczególnie zaś mapy diecezji i parafii w Rzeczypospolitej szlacheckiej, postulowano od dawna. W 1966 r. wybitny polski geograf historyczny Karol Buczek miał nadzieję, że wykonanie szczegółowej mapy diecezji i parafii w Polsce wzbogaci warsztat badań nad historią dawnej Rzeczypospolitej i wpłynie na świadomość naukową młodych adeptów historii. Podobne próby, podejmowane w innych krajach, zakończyły się sukcesem. W 1966 r. został wydany w Wiedniu *Kirchenhistorischer Atlas von Österreich*, a w 1999 r. w Pradze – *Atlas církevních deějín českých zemi*.

Choć pierwsze próby wykonania map diecezji i parafii w Rzeczypospolitej podjęto już w XVIII wieku (K. Scipio del Campo, ks. F.S. Czaykowski SI, ks. K. Kluk), to jednak idea opracowania *Atlasu* historycznego Kościoła katolickiego oraz innych religii i wyznań w Polsce zrodziła się dopiero na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.